

В статтє представлен обзор положений психологии детства в работах Василия Зеньковского, касающихся духовно-нравственного воспитания ребенка. Автор характеризует значение опыта выдающегося педагога, богослова и философа в решении проблем формирования нравственных качеств ребенка, религиозного образования в детском возрасте.

Ключевые слова: воспитание, духовность, нравственность, ребенок.

An overview of the provisions of the psychology of childhood in the works of Basil Zenkivsky relating to spiritual and moral upbringing of the child. The author describes the importance of experience outstanding educator, theologian and philosopher to address the formation of moral traits of the child, religious education in childhood.

Keywords: education, spirituality, morality, the child.

Канарова О.В. - асистент кафедри соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Мелітополь, Україна).

*Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент
Л.Ю. Москальова*

УДК 37.035.3-053.67

ТРУДОВЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У НАРОДНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Г.П. Ковальчук

У статті аналізується значення народної педагогіки у трудовому становленні дітей та підлітків. Автором здійснено спробу наукового осмислення використання величезного народно-педагогічного потенціалу щодо формування необхідних виробничо-трудоувих умінь і навичок у молодого покоління з метою підготовки їх до життя.

Ключові слова: виробничо-трудоуви навички, праця, трудове виховання, народна педагогіка, молоде покоління, трудові традиції, виховання в сім'ї, трудова діяльність.

Народна педагогіка у праці вбачала основу життєдіяльності особистості. І в сімейно-побутовому, і в морально-етичному, і у фізичному вихованні дітей та молоді увага обов'язково спрямовувалась на підготовку помічника, трудівника, творця матеріальних цінностей. Цьому підпорядковувався увесь устрій народно-побутового і громадського життя. Працьовитість, шанобливе ставлення до праці і до людей праці, результатів праці і бережне ставлення до них – це типові риси українського народу, що знайшли відображення в його віруваннях, звичаях, традиціях, мові, в усній народній творчості, а також у художній літературі, творах мистецтва. І сьогодні український народ глибоко шанує працю. Але праця – це не тільки джерело багатства, але й, насамперед, могутній виховний засіб. У державній національній програмі „Освіта” (Україна ХХІ ст.) виховання трудової активності, формування працелюбності особистості, цивілізованого господаря з високою соціальною відповідальністю визначається як пріоритетний напрям реформування освіти взагалі і виховання зокрема [1].

Праця в українській народній педагогіці завжди була і є першоосною життя суспільства, головним засобом створення матеріальної й духовної культури. Виховна сила праці настільки велика, що її важко переоцінити, тому чи не найбільшу кількість крилатих висловів народ присвятив саме праці: „Без труда нема добра”, „За спання нема коня”, „Будеш трудитися – будеш кормитися”, „Праця людину годує, а лінь – марнує”. Правильно організована праця облагороджує людину, забезпечує її нормальний фізичний, розумовий і моральний розвиток („Щоб людиною стати, треба працювати”, „Хто багато робив, той багато знає”, „У праці – краса людини”, „Без діла слабше сила”, „Землю прикрашає сонце, а людину – праця”, „Плуг від роботи блищить”), відвертає від негідних думок і вчинків. З давніх-давен уважалося, що навіть у найбільшому горі очищає, зцілює душу, повертає до життя саме праця. Недарма кажуть: „Праця в горі втішає” [4, с.131].

Проблеми трудового становлення підростаючого покоління в народній педагогіці досліджували відомі українські вчені. Чимало зробили з цього огляду такі відомі сучасні вчені-педагоги, як А. Алексюк, О. Вишневський, О. Воропай, Н. Калініченко, В. Каюков, Ю. Коломієць, П. Кононенко, М. Максимович, Т. Мацейків, А. Погрібний, В. Скуратівський, М. Стельмахович, В. Струманський, О. Сухомлинська, Є. Сявак, Ю. Руденко, Д. Тхоржевський та ін. Проте, на превеликий

жаль, сьогодні приходиться відчувати того, що в багатьох сім'ях і школах виховання учнів, поєднання навчання з фізичною продуктивною працею залишається досить занедбаним. Це свідчить про особливо гостру суспільну потребу в підготовці школярів до трудової діяльності в умовах переходу до ринкових відносин, пов'язаних з формуванням таких особистісних якостей, як працьовитість, творчість, самореалізація, підприємливість, ініціативність, практицизм, здатність долати труднощі, що є загально визнаними пріоритетами педагогічного процесу сучасної школи.

З огляду на важливість та гостроту даної проблеми та її недостатню розробленість із позицій сучасної історико-педагогічної науки, метою нашої статті є наукове обґрунтування необхідності виховання виробничо-трудовак якостей молодого покоління у народній педагогіці, у якій акумульовано величезний виховний потенціал забезпечення трудового становлення дітей та молоді.

Сформована традиційна система трудового навчання й виховання у народній педагогіці охоплює своїм змістом практичний виховний досвід народу, ідеали, засоби, форми організації та методи підготовки молодого покоління до трудової діяльності. Через усну народну творчість, функціональні ігри та іграшки, звичаї, обряди, свята й ритуали реалізовувалися набуті методичні прийоми у хліборобській ментальності українців.

Праця за народною мудрістю – основний критерій оцінки моральної гідності людини, першооснова життя суспільства, головний засіб створення матеріальної і духовної культури. Зміст виховання на засадах народної педагогіки здійснювався як цілеспрямований процес формування особистості, підготовки її до активної участі у виробничому, суспільному й духовному житті. Народна педагогіка розглядає працю як могутній виховний засіб і мірило людської пристойності. Суть принципу виховання працею тлумачиться дуже просто: „...праця – найдбайливіша і найпевніша нянька. Вона ж найсуворіша і найвимогливіша”. „Виокремлення проблеми трудової підготовки як центральної у народній педагогіці зумовлювалося не лише морально-етичними, а й соціально-економічними міркуваннями. Так, народні вихователі особливо пильно стали опікуватися проблемами зростання своїх дітей як повноцінних людей у зв'язку з поділом загальної спільноти на окремі сім'ї, або родинні общини. Кожна з них

стала вести тепер своє, індивідуальне господарство. І лише результатами власного господарювання можна було задовольнити потреби кожного члена родини. Як працюєш, така твоя частка. А як не маєш сил працювати, хто прогодує тебе? Діти? То їх слід навчити так вести справу, щоб і самі були в достатку, і на престарілих батьків вистачило. Тому узвичаєна передача досвіду старших молодшим – святий обов'язок і природно-історична життєва необхідність”[3, с.109].

Підготовка до життя і праці зумовлювалася не лише морально-етичними, а й соціально-економічними чинниками. Через глибоке розуміння дитячої психології народна педагогіка зуміла визначити шляхи максимального використання виховних можливостей повсякденного побуту. Незвичайний, фантастичний зміст дитячих фольклорних творів ніколи не мав форми прямолінійних настанов, не вдавав до відвертого „дидактизму”, не захоплював моралізаторством. Допускали лише антитезу щодо протиставлення позитивного і негативного, добра і зла – як результатів різного ставлення до праці. Такий прийом орієнтування на усвідомлення праці як першооснови життя мав глибокий педагогічний зміст. Тактовно, шануючи гідність дитини, програмувалася ситуація її морально-етичного вибору, проводилася перевірка людяності вибору одних рішень і бузувірства інших. Тобто прийняття як особистісних орієнтирів одних і відхилення як несприйнятних інших морально-етичних настанов трудової спрямованості.

Виробничо-трудове становлення особистості умовно можна поділити на три етапи-сходинки: ігровий, професійно-орієнтаційний і виробничо-кваліфікаційний. Ігровий етап найбільш продуктивно реалізує свої методичні схеми у середовищі дітей 2-6-7 років. Через складність виробничих процесів і недостатність фізичних сил вони не могли брати участі в праці дорослих. А бажання таке було і реалізовувалося у структурі ігрових моделей. Зокрема, хлопчики й дівчатка з підручних засобів виготовляли знаряддя праці, імітували різні трудові операції, відпрацьовували окремі прийоми організації роботи (наприклад, розподіл її на чоловічі, жіночі, спільні справи і т.ін.). Цим самим дитина опановувала початковими навичками самообслуговування, навчалась самостійно харчуватись (приймати їжу), вмиватись, одягатись тощо. Крім того, вона набувала також важливих орієнтаційних навичок поведінки в середовищі, притаманних для народного побуту речей: правила

поводження з ножем, веретеном, колесом „прядки”, з вогнем та ін. При цьому у дитини формувались та утверджувались риси самостійності.

На першому, ігровому етапі підготовки до праці основою діяльності дитини була гра. Дитяча гра відображає, копіює всі нюанси праці дорослих людей, повторює їх функції і всі „технологічні” елементи. У повсякденних господарських іграх діти мелють, сіють, косять, готують їжу, збирають урожай, місять тісто, печуть хліб, будують хату, обладнують інтер’єр оселі, зводять місточки і виконують це настільки серйозно, відповідально і виразно щодо тих чи інших нахилів, рис, якостей, уподобань, що у народі спостереження дитячої гри ставало основою загадування майбутнього маленького „трудівника”, висновком: „Чим дитина грає, тим вона бути має”. Можемо лише уточнити – як дитина грає, такою і в праці вона бути має. Цим підтверджувалась відома істина, що людину формує, насамперед, оточення, конкретні життєві реалії. Отже, перші і дуже глибокі прояви формування людини-майстра вбачали у дитячих іграх „господарського” змісту[3, с.115]. Причому чим ближчим є перехід до наступної вікової групи, тим більше зростає значення виробничо-господарських і предметно-технологічних ігор, котрі своїм змістом найповніше задовольняють інтерес дітей до життя дорослих. Стимульовані уважним ставленням народних вихователів, їхніми порадами, зауваженнями, настановами, діти у різних ігрових моделях відтворювали складний світ життєвих реалій і фантастичних образів, розширювали свій виробничо-технічний кругозір і вправляли свою трудову активність.

Підготовці дитини до праці допомагала також народна іграшка. Українська народна іграшка в своїй масі свідчить про трудове спрямування народної системи виховання. Серед різноманітних іграшок, які служать гармонійному розвитку дітей – фізичному, естетичному, моральному, розумовому, – найбільша кількість таких, за допомогою яких дитина набувала навичок трудової діяльності. Іграшки цієї групи відтворюють: предмети хатнього вжитку, знаряддя сільськогосподарської праці, засоби транспорту, різноманітні машини, свійських тварин, ляльки. Окрему групу складають саморобні дитячі іграшки. За традицією, дівчатка для ігор вибирали ляльки, посуд, меблі, прядки, маглівниці, праники, терлиці, мотовила, коцюбки. Хлоп’ячі іграшки допомагали відтворювати елементи традиційної „чоловічої” роботи. Усі вони вводять дитину в коло майбутніх занять і обов’язків.

Вплив іграшок на дітей надзвичайно великий, адже вони являють собою предмети, знайомі і близькі дитині з найменшого віку, їхнє призначення ясне і зрозуміле дитині. Цінність народної іграшки полягає також у тому, що вона проста, невибаглива. Дитина може вільно поводитись з нею. Іграшка виховує дітей потяг до колективної діяльності, адже бавитись самій дитині нецікаво”[7, с.84-85].

Таким чином, народна педагогіка не тільки проголошувала обов’язок працювати, а й втілювала його на практиці, що давало змогу підтримувати постійний інтерес до трудової діяльності. „Провідними засобами родинної етнопедагогіки на першому етапі трудового виховання були показ і спостереження, які розширювали кругозір дітей, давали перші уявлення про різні види праці, зокрема сільськогосподарську працю, рибальство, ремісництво” [9, с.136].

Помічний або визначальний період у житті дитини в українській сім’ї розпочинався приблизно з семи років з причини побутової необхідності. У народознавчих джерелах подається інформація щодо залучення дітей до різних видів господарської праці. На дівчаток поступово перекладалися спочатку нескладні обов’язки хатньої, домашньої роботи – прибрати, доглянути, притримати, подати, віднести та ін., а згодом їм доручали і прясти, вишивати, робити основу (технологічна операція біля ткацького верстата) тощо. Крім цього дівчатка нянчили малят, пасли телят, овець, свиней, гусей і т.д. Коли хлопчику виповнювалося сім років, він ставав погоничем – поганяв волів під час оранки, доглядав домашніх тварин, допомагав у господарстві. З цього віку хлопчики уже більше „співробітничать” із чоловіками: батьком, дядьком, старшими братами і по двору, і в полі, і в лісі – то дров принесуть, то води подадуть, а то й з кіньми вправляються, перевозячи домашнє збіжжя. У місцевостях, де було поширене рибальство, вони прилучались і до цього виду занять. Пропагуючи раннє залучення дітей до персоніфікованих трудових обов’язків чи реальних виробничих процесів, народна педагогіка передбачала не лише психологічну підготовку до праці, а й розв’язання багатьох завдань трудової підготовки. „Практично з тринадцяти років хлопці оволодівали всіма прийомами виробничо-господарського життя. І ниву зорють, і засіють, і зберуть, і звезуть, і змолотять. Та й серед дівчат не стрінеш такої, щоб не вмiла конопель-льону виростити, добути волокна з них, а потім: прясти, снувати, ткати, золити та вибілювати готовий виріб. Інші

випадки – невміння, неготовність до праці – могла виправдати тільки важка хвороба, фізична недуга” [5, с.38].

У помітний період особливо помітно відбувається процес трудового становлення особистості, що забезпечував принцип „родинного учнівства”. Його змістом передбачалося, що професія передається у спадок дітям, онукам, правнукам, їм заповідаються і окремі секрети професійної майстерності, які включали систему різноманітних технологічних прийомів. У тих родинах, де старші вправлялись у якомусь ремісництві, невід’ємною складовою сімейного трудового виховання була професійна підготовка дітей. Власне, специфічний характер трудової діяльності батьків, повсякденні спостереження за технологічними процесами виробництва визначали професійні наміри молодших. У такій атмосфері практично не виникало питання, ким має стати дитина. Для більшості це було очевидно ще з раннього віку. В подальшому праця хлопчиків і дівчаток розмежовується, дедалі більше стає розгалуженою, оскільки охоплює ширше коло виробничих процесів. Моральна підготовка до самостійної праці набирає нового змісту. Вона узгоджується з підлітковим віком, з притаманними йому психологічними особливостями. Наприклад, народна педагогіка націлює на те, щоб підлітки були помічниками дорослих не тільки у праці, а й разом з ними готувалися і відзначали трудові громадські і родинні свята, які супроводжувалися барвистими народними обрядами, захоплюючими іграми, піснями, славлять працю та її результати, звеличують трударя. Цей етап у житті дитини можна назвати ще й професійно-орієнтаційним. Для прикладу візьмемо окремі випадки із народного життя і побуту. Лише недавно стало відомо, чому в глечиках чим довше зберігається вода, тим холоднішою вона стає. Виявляється, народна мудрість підказала гончарам додавати до технологічної глини, готуючи заміс, пухнасті ворсинки звичайної кульбаби. У горні при випалюванні вогнем вони згоряють, і в стінах глечика залишаються мікроскопічні канали, через які вода потроху просочується і випаровується. А далі – закони фізики. При випаровуванні стінки глечика охолоджуються, одночасно охолоджується і вода. У цьому полягає увесь секрет.

Відкриття обдарованості також належить до цього періоду. Мати-кравчиня змалку прищеплювала дочці любов до своєї професії. А батько-хлібороб пояснював синові, що хліборобство є найголовнішою

професією на землі, доводив це не словами, а ділом, коли брав хлопчика у поле, садив на віз чи верхи на коня; подавав приклад, як сіяти гречку, овес. А тому професійний вибір для підлітка міг виявлятися через його нахили, рід занять батьків, а також і види праці, які були поширені у тій чи іншій місцевості. У сім'ях селян, ремісників, робітників батьки прагнули передусім навчити дітей того, що самі знали і вміли. І не дивно, що часто та сама професія традиційно передавалась з покоління у покоління. Українці здавна були чудовими хлібороби, гончарами, столярами, мулярами, ткачами. Народні умільці нерідко були гарними педагогами, котрі вміли тонко, зі знанням справи здійснювати професійний відбір молоді для опанування поширеними серед населення професіями, прищеплювати любов до професії багатьом людям, передавати їм свої знання, уміння і навички. І помилялися вони у професійному відборі дуже рідко. Тільки особливим талантом у поєднанні з палкою любов'ю до професії можна пояснити те, що майже кожне село в Україні славилось майстрами – садівниками чи пасічниками, стельмахами чи ткачами, бондарями чи різьбярями, ковалями чи теслями, мулярами, шевцями, кравцями, кошикарями, гончарями, кушнірами тощо.

Пропагуючи раннє залучення дітей до персоніфікованих трудових обов'язків чи реальних виробничих процесів, народна педагогіка передбачала не лише психологічну підготовку до праці, а й розв'язання багатьох завдань трудового навчання. Практично з тринадцяти років хлопці оволодівали всіма прийомами виробничо-господарського життя. І ниву зорють, і засіють, і зберуть, і звезуть, і змолотять. Та й серед дівчат не стрінеш такої, щоб не вміла конопель-льону виростити, добути волокна з них, а потім: прясти, снувати, ткати, золити та вибілювати готовий виріб. Інші випадки – невміння, неготовність до праці – могла виправдати тільки важка хвороба, фізична недуга. На основі цього закладалися міцні підвалини морально-психологічної установки на особисту участь у праці; формувались позитивні мотиви аргументації своєї позиції в різних ситуаціях трудового змісту. Окрім озброєння специфічними виробничо-технологічними прийомами, увага народних вихователів зосереджується ще й на формуванні в юнака чи дівчини умінь організовувати свою працю. Високо поцінювались доцільна поспішність, виважена розсудливість, технологічна прискіпливість і витримка, наполегливість. На виробничо-кваліфікаційному етапі утверджувалось громадське визнання молодого

працівника, що означало його соціальну зрілість – як кінцевий результат народно-побутового трудового виховання.

Третій період виховання підростаючого покоління, за народною педагогікою, – це молодь дозрілого віку (15-20 років) – готова робоча сила. Тисячолітній досвід дав можливість народній системі виховання відібрати найкращі засоби впливу на особистість. Тому „молода людина повністю – морально і практично – була підготовленою до самостійного трудового життя”[2, с.81].

У цей період відбувається процес остаточного формування людини як працівника, юнаки й дівчата утверджуються професійно, беруть безпосередню участь у всіх виробничих процесах і діяхспільно з дорослими. Скажімо, якщо в батька-ткача син на другому етапі трудового виховання був помічником-ткачем, виконував вказівки, підготовляв човник, намотуючи на нього нитки, змазував пряжу відповідним розчином та ін., то на третьому етапі він уже міг стати за ткацький верстат і під керівництвом свого наставника виткати штору полотна. Завершальний етап трудового виховання передбачав можливість повного виконання процесу ткання юнаком, заміна досвідченого ткача, початок цілком самостійної трудової діяльності. Цей етап називають ще виробничо-кваліфікаційним. Він передбачав в основному завершення трудової підготовки. Окрім озброєння специфічними виробничо-технологічними прийомами, увага народних вихователів зосереджувалась ще й на формуванні у юнака чи дівчини умінь організувати свою працю. Високо поцінювались доцільна поспішність, виважена розсудливість, технологічна прискіпливість і витримка, наполегливість. Одночасно поглиблювалась виробничо-профільна спеціалізація трудових процесів, учасником яких була молода людина. А вибирати було з чого. Підраховано, що „в середньому український селянин тією чи іншою мірою володів уміннями й навичками десь близько 15 різних професій. Орати, доглядати тварин, підкувати коня, викласти піч, вимурувати хату, ткати полотно, обшити сім'ю, відремонтувати взуття, полювати, рибалити, збирати цілюще зілля, виховувати дітей, лікувати людей і тварин, виправити (вичинити) шкіру та хутро, виготовити зброю й інше – все доводилось робити хазяїну-господарю” [5, с.39]. На виробничо-кваліфікаційному етапі утверджувалось також громадське визнання молодого працівника, що

означало його соціальну зрілість як кінцевий результат народно-побутового трудового виховання.

Народна педагогіка наголошує, що найкращою спадщиною, яку залишає кожна людина, є трудові досягнення, і найкращий пам'ятник – трудовий. Характеризуючи традиції трудового виховання В. Сухомлинський писав: „Це одвічні традиції народної педагогіки: діти допомагають трудитися батькам, батьки не можуть у своїй праці обійтися без дітей; як тільки дитина навчилася нести свою рукою ложку від тарілки до рота, вона працює – не для того, що ніхто з людей, які оточують дитину, без праці не уявляє собі життя. Народна педагогіка знає, що дитині посильне і що непосильне, знає, бо в ній органічно поєднується життєва мудрість з материнською і батьківською любов'ю. Народна педагогіка не боїться того, що праця втомлює, вона знає, що праця неможлива без поту і мозолів. Народна педагогіка, яка знає чарівну силу праці, відкрила перед нами нові джерела виховної мудрості. Ми переконалися, що тільки завдяки праці, в якій є піт, і мозолі, і втома, людське серце стає чуйним, ніжним. Завдяки праці дитина стає здатною пізнавати навколишній світ серцем. Дитина-трудівник, підліток-трудівник бачить людей зовсім, не так, як той, хто не знає справжньої праці” [6, с. 554].

Працьовиті, хазяйновиті люди завжди були в пошані нашого народу, тоді як з лінивих глузували, їх висміювали, виявляли до них зневажливе ставлення і навіть нерідко карали. Зрештою, працюваність виступає органічною складовою української ментальності, українського національного характеру. У народній педагогіці традиційним є правило: „...робити як батьки, робити з батьками, робити краще батьків” [7, с. 80]. Такий підхід одночасно і виховував відповідальність дітей за результати своєї праці.

Провідною методичною настановою народної педагогіки щодо формування трудових якостей людини була думка про неперервність цього процесу. І розпорядок дня сім'ї, і розподіл виробничо-господарських функцій, прав та обов'язків між її членами; і ієрархія внутрісімейних стосунків – усе в своїй першооснові визначалось ступенем активності окремого індивіда. Запорукою її життєздатності й ефективності є чітко визначена концептуальна основа процесів морально-психологічної підготовки до праці, формування сукупності умінь і навичок практично-прикладного змісту. За народним розумінням, усі мають працювати: „Це і право, і обов'язок, і щастя, і насолода”. Цікаво, що в багатьох справах,

заняттях дорослим не дуже то й потрібна була допомога дітей. Але вважали за необхідне використати виховний момент – для наголошення цінності дитини саме як працівника, помічника: „Що б я сам, якби не ти?“, що було емпіричною знахідкою народної педагогіки з глибоким психологічним змістом. Застосування означеного прийому забезпечувало оптимальну соціалізацію юної особистості на ґрунті самоусвідомлення своєї вартості як носія і виконавця життєво необхідних трудових функцій. Вибудовувалась низка міркувань: стало б складним і неможливим життя, якби не такі результати роботи; а потрібних результатів не досягли б, якби я не прилучився до праці; а робота не була б виконана, якби я не опанував завчасно відповідних умінь і навичок. Цим самим народна педагогіка закладала найцінніший фундамент духовності підростаючої людини, правильно зорієнтувавшись у тому, що „пташина починається з польоту, а людина – з праці“.

Таким чином, народна педагогіка через засоби морально-психологічної підготовки молодого покоління до трудової діяльності, через організаційні структури дитячої гри, індивідуальне навчання, колективну участь у праці, через поетапне розширення змісту виробничо-трудова процесів забезпечувала ефективність у вихованні людини. Шана до праці і людей праці, до працьовитості як визначальної цінності, стрижня людської особистості проходить через українські пісні, народні казки, приказки тощо, в яких утверджується життєва сила саме працьовитих людей, здатних долати труднощі і змінювати світ на краще. Виняткова працьовитість, витривалість, винахідливість – риси, генетично властиві нашому народові, плекалися упродовж його історії у родинному колі [8, с.222].

Основними засобами морально-психологічної підготовки до трудового становлення особистості виступали дитячі ігри, індивідуальне навчання, колективна участь у праці, поетапне розширення змісту трудових процесів та ін., що забезпечували ефективне вирішення основної мети виховання майбутнього трудівника.

Література

1. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1993. – Грудень. – № 44-46.
2. Мацейків Т.І. Трудове виховання підростаючого покоління в українській народній педагогіці / Т.І. Мацейків // Рад. школа. – 1989. – № 6. – С. 79-81.

3. Сіркізіук В.В. Основи національного виховання: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.В. Сіркізіук. – Кам'янець-Подільський.: „Абетка-НОВА”, 2004. – 304 с.
4. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка: навч.-метод. посіб. / М.Г. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
5. Струманський В.П. Педагогіка народно-побутового життя української людності / В.П.Струманський // Рідна школа. – 1996. – №9. – С.31-50.
6. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5 т. – К., 1976. – Т.2. – С. 420-655.
7. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є.І. Сявавко. – К.: Наукова думка, 1974. – 150 с.
8. Українознавство: Посібник / уклад.: В.Я. Мацюк, В.Г. Пугач. – К.: Зодіак – ЕКО, 1994. – 399 с.
9. Українська природа: Методичний посібник / За заг. ред. Кононенка П.П. – К.: Міленіум, 2004. – 342 с.

В статъе анализируется значение народной педагогики в трудовом становлении детей и подростков. Автором предпринята попытка научного осмысления использования огромного народно-педагогического потенциала относительно формирования необходимых производственно-трудовых умений и навыков у подрастающего поколения с целью подготовки их к жизни.

Ключові слова: *производственно-трудовые умения, труд, трудовое воспитание, народная педагогика, подрастающее поколение, трудовые традиции, воспитание в семье, трудовая деятельность.*

The article analyses the role of the national pedagogy in labour education of children and teenagers. The author has made the attempt to analyze a great national pedagogical potentiality in the forming of the necessary production-labour peculiarities at children and teenagers for the purpose of their preparation to life.

Key words: *production-labour qualities, labour, labour education, folk pedagogics, young generation, labour traditions, education in the family, labour activity.*

Ковальчук Г.П. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики викладання фізики і дисциплін технологічної освітньої галузі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор А.Є. Зеленов